

УДК 376:37.014

Т. Р. Гуменникова

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ВНЗ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ У НАДАННІ ПОСЛУГ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЛЮДЯМ ПОХИЛОГО ВІКУ

© Гуменникова Т. Р., 2015
<http://orcid.org/0000-0002-8180-438X>

У статті визначені домінанти соціального партнерства вищого навчального закладу та громадських організацій у наданні послуг неформальної освіти в Університетах третього віку. Здійснена наукова диференціація терміну «неформальна освіта людей похилого віку» на державному, суспільному, особистісному, університетському рівнях. Презентована модель соціального партнерства з досвіду роботи Придунайської філії ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом» в місті Ізмаїл та громадських організацій включала ряд етапів співробітництва: організаційно-управлінський, технологічний, дослідницько-пошуковий, креативно-творчий. Доведено, що відкриття Університетів третього віку на базі вищих навчальних закладів надасть можливість поєднати соціальні ініціативи людей похилого віку та наукові дослідження кафедр навчального закладу, продуктом яких виступить взаємообумовлений результат, а також буде сприяти вихованню особистості студента, який на волонтерських засадах буде працювати з людьми похилого віку, вдосконалюючи власні професійні компетенції.

Наведені приклади тандему студент денної форми підготовки та студент Університету третього віку в реалізації соціальних ініціатив за підтримки соціально-активного бізнесу.

Ключові слова: *неформальна освіта людей похилого віку, соціальне партнерство, проект, проектна діяльність, університет третього віку, освітні послуги.*

Гуменникова Т.Р. Социальное партнерство ВУЗа и общественной организации в предоставлении услуг неформального образования людям пенсионного возраста.

В статье определены доминанты социального партнерства высшего учебного заведения и общественных организаций в предоставлении услуг неформального образования в Университетах третьего поколения. Представлена научная дифференциация термина «неформальное образование людей пожилого возраста» на государственном, социальном, личностном и университетском уровнях. Апробированная модель социального партнерства Придунайского филиала ЧАО «Высшее учебное заведение «Межрегиональная

Академия управления персоналом» в городе Измаил и общественных организаций включала ряд этапов сотрудничества: организационно-управленческий, технологический, исследовательско-поисковый, креативно-творческий. Доказано, что открытие и функционирование Университетов третьего поколения на базе высших учебных заведений даст возможность объединить социальные инициативы людей пожилого возраста и научные исследования кафедр учебного заведения, продуктом которых выступит взаимообусловленный результат. Технология работы по предоставлению услуг неформального образования предполагает также воспитание личности студента, который на волонтерских основах будет работать с людьми пожилого возраста, совершенствуя также и собственные профессиональные компетенции. Продемонстрированы примеры тандема студент дневной формы обучения – студент Университета третьего поколения в реализации социальных инициатив, которые поддерживает и развивает социально-активный бизнес.

Ключевые слова: неформальное образование людей пожилого возраста, социальное партнерство, проектная деятельность, университет третьего поколения, образовательные услуги.

Gumennikova T. R. Social Partnership of Higher Educational Institution and Non-Governmental Organization in Rendering of Informal Education Services for Senior Citizens.

The article defines the keynotes of social partnership of a higher educational institution and non-governmental organizations in rendering of informal education services at the Universities of the Third Age. Scientific differentiation of the term “informal education of senior citizens” on governmental, social, personal, university levels is fulfilled. The presented model of social partnership using the experience of Prydnai Branch of PrJSC “Higher Educational Institution “Interregional Academy of Personnel Management” in the city of Izmail and non-governmental organizations included a number of partnership stages: organizational and managerial, technological, research and investigative, creative and artistic. It has been proved that the opening of the Universities of the Third Age on the basis of higher educational institutions will allow combining social initiatives of senior citizens and research studies of educational institution departments, resulting in the interdependent outcome, and will contribute to character education of a student, who will voluntarily work with senior citizens, improving his/her own professional competence. The examples of tandem of full-time students and students of the Universities of the Third Age in realization of social initiatives with the support of socially active business are given.

Key words: *informal education of senior citizens, social partnership, project, project activities, university of the third age, education services.*

Постановка проблеми. Фокус уваги освітян та громадськості зосереджений зараз на забезпеченні рівного доступу до якісної освіти усім громадянам України, на перетворенні освіти на соціальний ліфт, в тому числі і для людей похилого віку, які прагнуть самовдосконалення, набуття нових життєвих компетенцій з метою активної участі в громадському житті рідного міста, селища, регіону[6]. Світовий досвід переконує, що досягнути мети в будь якій сфері людської діяльності можливо лише в умовах соціального миру та співробітництва всіх секторів суспільства.

Результатом розпочатих реформ має стати всеосяжна трансформація освітнього сектора, де освіта має стати реальною гарантією забезпечення високих соціальних стандартів та предметом соціального консенсусу, як важіль цивілізаційного поступу.

Означене обумовлює тезу, закладену в Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років [9], яка активно обговорюється на всіх щаблях, про те, що освіта мусить перетворитися на систему, здатну до саморегуляції, відповідно до викликів суспільного розвитку, які постійно змінюються. Одним із викликів суспільного розвитку виступила сьогодні потреба людей похилого віку (пенсіонерів) у оволодінні новими компетенціями, серед яких особливе місце займає - комп'ютерна, фінансова, життєтворча грамотність.

Реалізація вищезазначених завдань має здійснюватися різними шляхами - через розмаїття освітніх інституцій, форм і методів надання освітніх послуг в тому числі і в неформальній освіті. За висловом Лілії Гринкевич – голови комітету з питань освіти і науки, громадянам повинна бути надана можливість здобувати компетенції поза традиційними інституціями, оскільки це відповідатиме принципу гнучкого здобуття освіти – «освіти впродовж життя».

Вищезазначене обумовило визначення **мети статті** - проаналізувати і визначити потенційні можливості неформальної освіти людей похилого віку, презентувати апробовані етапи соціального партнерства ВНЗ та громадської організації у наданні послуг в Університетах третього віку.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Інтенсивні наукові дослідження різних аспектів освіти дорослих і людей похилого віку у вітчизняній і міжнародній педагогічній реальності ведуться українськими вченими (В. Александров, Т. Білобровко, С. Болтівець, В. Давидовою,

С. Коваленко, С. Мирвода, Н. Ничкало, О. Огієнко, Т. Пішеніна, В. Радкевич, С. Сисоєва, Л. Сігаєва, В. Скульська, Н. Федорова та ін.).

В останні роки науковцями висвітлюються питання геронтопсихології, де значна увага приділена основам продовження активного довголіття особистості, чинникам розвитку когнітивних функцій в період пізньої дорослості й старості. Так, в працях Л. Анциферової, В. Бойчелюк, Я. Сьюарт-Гамільтон, О. Черепехіної, визначено, що зниження інтелектуальних функцій в процесі старіння не є строгою закономірністю. Так, Я. Сьюарт-Гамільтон звертає увагу на те, що дуже часто люди зберігають свою працездатність навіть після досягнення 70-річного рубежу. Причому ці випадки не одиничні, а швидше носять масовий характер [7, с. 214].

Значний науковий інтерес становлять праці учених-педагогів С. Батишева, С. Вершловського, С. Змійова, Ю. Колюткіна, А. Мітіної, О. Леонтєвої, Н. Лобанова, Є. Огарьова, В. Онушкіна, В. Скворцова, які зробили вагомий внесок у розробку теорії та технології освіти дорослих.

Так, науковець В. Безрукова у енциклопедичному словнику педагога [8] наголошує, що неформальна освіта – це організація освітньої діяльності, яка розрахована на мотивованих споживачів та відповідає їх меті. За своєю сутністю неформальна освіта виступає компенсаційною формою навчання.

В працях дослідниці С. Вишнякової визначено, що неформальна освіта обумовлює організований та стійкий процес комунікації, яких охоплює різновікову аудиторію [3].

Таким чином, неформальна освіта не має вікових, професійних чи інтелектуальних обмежень щодо учасників, нерідко не обмежується часовими рамками. Заклади чи організації, що займаються неформальною освітою, зазвичай, не присуджують кваліфікацій і не проводять формального оцінювання навчальних досягнень учасників. У цьому секторі найчастіше застосовують інноваційні підходи, апробують новаторські методики та технології навчання на засадах соціального партнерства.

Соціальне партнерство у системі освіти є об'єктом особливої уваги дослідників П. Бадаченко, В. Жукова, Г. Задорожного, А. Іонова, А. Рибіна та ін. Законодавчу основу для розробки соціального партнерства у сфері неформальної освіти в цілому задають Закон України «Про об'єднання громадян», «Про вищу освіту».

Виклад основного матеріалу Однією з достатньо «молодих» інституцій неформальної освіти, яка набирає обертів в нашій країні є формування сектору неформальної освіти людей похилого віку, які навчаються в університетах третього покоління, їх факультетах та відділеннях.

В процесі аналізу публікацій вчених було встановлено, що у вітчизняній і зарубіжній педагогічній науці спостерігається полісемія щодо визначення поняття «неформальна освіта». У науковому обігу як синонімічні часто використовуються такі дефініції: неформальна освіта; позаформальна освіта; позашкільна освіта; додаткова освіта; фолкбілдінг (народна освіта); навчання у вільний час; відкрита робота з молоддю; пожиттєва освіта; освіта, що продовжується; подальша освіта; освіта, що поновлюється тощо. Визначено, що термінологічне розмаїття обумовлено різними підходами вчених щодо тлумачення сутності поняття «неформальна освіта» та відмінностями у освітньому процесі різних європейських країн.

У зв'язку з тим, що у педагогічній науці не існує єдиного трактування поняття «неформальна освіта людей похилого віку», нами було здійснено наукову диференціацію терміну на різних рівнях:

- державному (складова неперервної освіти, яка включає державні та приватні навчальні заклади, установи, фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням неформальної освіти; відповідні органи управління освітою і науково-методичні установи);

- суспільному (цілеспрямований процес виховання і навчання шляхом реалізації варіативних освітніх програм, надання додаткових освітніх послуг; навчальна діяльність, що проводиться у невеликій за кількістю учасників групі в освітніх закладах формальної освіти або громадських організаціях, клубах, навчальних гуртках, народних школах, а також під час індивідуальних занять із тьютором, репетитором);

- особистісному (систематизована навчальна діяльність особистості, що пов'язана зі свідомим вибором змісту, форм, методів, прийомів та засобів навчання відповідно до її особистісних мотивів та потреб);

- університетському (складова неперервної професійної освіти студентів, що може відбуватися паралельно із формальною та інформальною освітою, корегуючи та доповнюючи їх; сприяє розвитку здібностей майбутнього

професіонала, збагачує його додатковими компетенціями та формує ключові професійні компетентності відповідно до суспільних вимог).

Узагальнення та аналіз вищезазначеного дозволили сформулювати авторське визначення поняття «неформальна освіта людей похилого віку» як самостійно мотивованого виду діяльності, що пов'язаний із осмисленим вибором особистістю різноманітних форм організації навчання, спрямованих на саморозвиток, професійне вдосконалення, опанування додаткових компетенцій.

Слід констатувати той факт, що в теорії та практиці питання соціального партнерства ВНЗ та громадської організації у наданні послуг в Університетах третього віку досліджується фрагментарно, на рівні пілотних проектів та регіональних програм.

Так, в м. Вінниця з 2007 року працює громадська організація «Філософія Серця», одним з напрямків діяльності якої є впровадження неформальної освіти для людей передпенсійного і пенсійного віку з метою їх соціальної адаптації.

В рамках реалізації регіональної програми «Освіта Миколаївщини»: університет третього віку з 2011 року запроваджений проект створення Миколаївської моделі освіти людей похилого віку, яка відрізняється від названих вище тим, що по-перше, засновниками Миколаївського регіонального «Університету третього віку» стали Головне управління праці та соціального захисту Миколаївської обласної адміністрації, обласне управління освіти та науки, Департамент праці та соціального захисту населення виконкому Миколаївської міської ради та Миколаївський Національний університет ім. В.О.Сухомлинського, що суттєво розширило можливості вирішення організаційних питань при побудові навчально-виховної роботи, де вже йшлося про професійний підхід до розв'язання питань соціального партнерства.

На базі вищого навчального закладу Придунайська філія ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» в місті Ізмаїл в 2013 році був започаткований пілотний проект на засадах соціального партнерства з громадськими організаціями «Територія ділових людей» та «Гармонія». Позиціонування вищого навчального закладу як системи освітніх послуг актуалізує механізм їх організації у межах соціального партнерства.

У загальновизнаному сенсі соціальне партнерство виступає як сумісна колективна діяльність різних соціальних груп, продуктом якої є позитивний взаємообумовлений результат. В нашому пілотному проекті особливе значення

мала відкритість системи вищого освітнього закладу до побудови системи соціального партнерства, метою якого було співробітництво на стратегічному та тактичному рівнях, сумісна діяльність вишу та соціальних партнерів. Слід підкреслити, що означена площина соціального партнерства побудована на довгострокових планах, корекції та вдосконаленні проміжних етапів діяльності, проектуванні нових сателітних проектів, взаємній довірі та толерантності одного до іншого.

Учасниками соціального партнерства в рамках Всеукраїнського проекту «Університет третього віку - вікно у світ. Українські перспективи» виступили соціальні групи: члени громадських організацій Територія ділових людей, громадської організації «Гармонія», пенсіонери (слухачі відділення комп'ютерної грамотності), студенти (волонтери, які працювали в проекті), викладачі ВНЗ (які обрали позицію тьюторів для студентів, що працюють з людьми похилого віку на засадах волонтерства).

Наголосимо, що соціальне партнерство на базі вищого навчального закладу є першоосною побудови громадянського суспільства.

В процесі проведення пілотного експерименту визначилась тенденція до переакцентування домінант сталого професіографічного підходу з комплексу знань, умінь та навичок, як «сухий залишок» процесу підготовки, на компетентнісні дескриптори, ключовими з яких є «знання в дії» – отримувати різні вміння та навички під час практичної діяльності, «знання способів діяльності» – отримувати та розвивати уявлення про відмінності, які існують між людьми, вміти працювати у групі та в команді, «процедурні знання формувати навички пошуку інформації та її обробки, аналізу власного досвіду та виявлення індивідуальних освітніх цілей, а також застосування цих навичок у різних життєвих ситуаціях». Означене обумовило методику формування компетенцій комп'ютерної грамотності у людей похилого віку.

Серед етапів соціального партнерства слід виокремити наступні, які можливо охарактеризувати за змістовними змінами в діяльності:

1 етап **організаційно-управлінський**, передбачав знайомство з потенційними партнерами, обгорнення домінант взаємодії у соціальному партнерстві та інформаційно-роз'яснювальну кампанію серед людей похилого віку та майбутніх волонтерів-студентів. Слід підкреслити, що не залишились поза увагою й питання ресурсного забезпечення та технічних можливостей

вищого навчального закладу на базі якого розпочав працювати Університет третього покоління в м. Ізмаїл.

Вищезазначений етап діяльності передбачав також визначення мотивації людей похилого віку до опанування комунікативних технологій за допомогою комп'ютера, визначення їх стартових можливостей на предмет роботи з Інтернет-ресурсами.

Через півроку нашої роботи, ми констатували брак знань у студентів-волонтерів, які виконували роль тьюторів, про вік, психологічні особливості, кризові події в житті людей похилого віку, їх соціальну ізольованість.

Означене обумовило наступний другий етап, **технологічний**, метою якого було створення уніфікованої методики навчання, яка була мобільною, особистісно-орієнтованою до кожного пенсіонера та підготовку волонтерів до ефективної та результативної взаємодії та підтримки слухачів Університетів третього віку.

На технологічному етапі ми звернулись до студентів психологічних відділень нашого вузу, які виявили бажання працювати в університеті третього покоління на засадах волонтерства. Так, навчальну практику бакалаврів з психології було вирішено провести саме на базі факультету[4]. Викладачами психологічних дисциплін була розроблена програма практики для студентів психологічного факультету, метою якої виступили: проведення опитувань та анкетування людей похилого віку на предмет діагностики їх психосоціального статусу, теоретичне та практичне поглиблене вивчення основ геронтопсихології, використання студентами експериментальних психологічних методик в процесі опанування комп'ютерної грамотності слухачами. За результатами дослідження студенти створювали психологічний портрет людей похилого віку, корекційно-реабілітаційну програму та методичні рекомендації щодо вирішення проблем слухачів університету Третього віку та проведення психолого-просвітницьких заходів.

Слід підкреслити підвищення інтересу студентів до осіб похилого віку, бажання працювати з ними, знаходити спільні теми для обговорення, прагнення навчатись не тільки слухати іншого, але й чути його потреби, думки та приймати його позицію та точку зору. Підсумкова конференція по практиці, на якій відбувся захист студентських звітів за результатами практичної підготовки, пройшла в цікавій динамічній дискусії, де студенти визначили

потребу у професійній підготовці майбутніх психологів до роботи з людьми саме похилого віку.

Означене обумовило потребу у третьому етапі нашого проекту – **дослідницько-пошуковому**, активному за характером. Ініціативна група викладачів проаналізувала змістовне наповнення модулів дисциплін психолого-професійної підготовки майбутніх психологів та визначили ті з них, які можливо посилити у площині досліджуваної проблеми. Таким чином, були розглянуті в процесі проведення лекцій та семінарсько-практичних занять та тренінгів питання вікової та педагогічної психології, толерантності до людей похилого віку, фізіологічні особливості та психічні стани пенсіонерів, соціальна ізольованість, причини та психологічні методи боротьби із старінням, конфліктологія.

Проект який має право надали розвиватись на засадах соціального партнерство вишів та громадських організацій у наданні послуг неформальної освіти незавершений. Попереду самий цікавий – **креативно-творчий його етап**, який передбачає пошук науковцями вишу та представниками громадських організацій шляхів вдосконалення заявлених завдань, мети та досягнень, мотивацію прагнення людей похилого віку до освіти протягом життя; творча діяльність пенсіонерів, волонтерів та їх тьюторів, що підкріплена стійкою вмотивованістю дій. Поступово керативно-творчий етап розпочав свою реалізацію, збагачуючи характеристики соціального партнерства вишу та громадських організацій. Завершуючи неформальне навчання щодо опанування комп'ютерної грамотності, соціально-активні випускники відкривали власні сторінки в соціальних мережах, де розміщували власно створені проекти, які вони захищали під час випуску з університету за допомогою програми Microsoft Power Point. Так, на теренах соціальної мережі Facebook явився віртуальний домашній музей Болгарського народного мистецтва (автор ідеї - Ілля М., вік 67 років); мій домашній ресторан (автор ідеї – Наталя О., вік 64 роки); Мистецькі перлини Бессарабії (автор ідеї – Алла М., вік 70 років); відкритий «Штаб взаємодопомоги пенсіонерам через соціальні мережі», де соціально-активні пенсіонери допомагають вирішувати питання оплати послуг, заповнення документів, звернень до міської влади та ін. (автор ідеї – Тетяна К., вік 71 рік)[10].

В рамках реалізації проектів творчі ідеї випускників-пенсіонерів мають місце за підтримки соціально-активного бізнесу. Так, були матеріально підтримані та реалізовані проекти «Велосипед мого онука», «Мої вірші – моя душа».

За два роки відкриття Університету третього віку при виші Придунайська філія ПрАТ «ВНЗ «МАУП» завершили неформальне навчання в ньому – 447 осіб, які є постійними учасниками заходів, що проводяться в клубі-кафе «Універ», де проектують нові ідеї та суспільно-корисні справи разом із студентами-волонтерами та тьюторами-викладачами психолого-педагогічного циклу дисциплін.

Таким чином, у слухачів Університету третього віку були зафіксовані своєрідні новоутворення, які визначили комплекс процесів відновлення, мпрямованих на уповільнення старіння:

- відчуття приналежності до групи пенсіонерів, які отримують нові знання та ведуть активний образ життя;
- відчуття особливого комфорту у взаємодії з іншими групами людей (викладачами, тьюторами-студентами, представниками громадських організацій та ін.);
- відчуття спільності з іншими людьми, переживання схожості на них (у опануванні комп'ютерної грамотності, суспільно-корисних справах, поведінці та способу життя);
- віра в інших, відчуття, що в кожній людині є щось добре та мудре (мало значний прояв на заняттях, роботі в міні-групах, створенні колективних проектів та їх обговоренні);
- мужність бути недосконалим - відчуття того, що помилки робити природно, що зовсім необов'язково бути завжди у всьому «першим», «кращим», «правильним».

Висновки. Отримані результати проекту підкреслюють важливість відкриття університетів третього віку на базі вишів, що надасть можливість органічно ефективно поєднати соціальні ініціативи та наукові дослідження кафедр, а також будуть сприяти вихованню морально вихованої особистості випускника вишу, який вважає вищою цінністю життя іншої людини, особливо тієї яка була творцем нашого сьогодення. Нагадаємо загальновідому думку про те, що про зрілість та благополуччя суспільства судять по його відношенню до

дітей як до свого майбутнього та по відношенню до людей похилого віку, як до творців сьогодення.

На підставі нової редакції Закону України «Про вищу освіту», де вищим навчальним закладам буде надана автономія у реагуванні на місцеві проблеми, слід ввести у вибірковий компонент навчальних планів підготовки бакалаврів дисципліну «Геронтопсихологія» для студентів 1-2 курсів спеціальності «Практична психологія» та «Медична психологія», що надасть майбутнім психологам можливість включатись в проект теоретично та практично підготовленими із сформованими компетенціями щодо організації навчання людей похилого віку.

Серед нерозв'язаних питань потребують доопрацювання ряд методик для роботи з людьми похилого віку, розробка та апробація тренінгів зняття страху з роботою з комп'ютерною технікою та в мережі Інтернет. В планах роботи кафедр філії є розширення спектру напрямків, серед яких є не тільки навчання комп'ютерній грамотності, а й залучення студентів - майбутніх юристів щодо вивчення юридичної абетки із слухачами університетів третього віку, майбутніх економістів та фінансистів до вивчення з пенсіонерами елементарних фінансових знань, яких на етапі виходу нашого суспільства з кризи край не вистачає саме літнім громадянам пенсійного віку.

Література

1. Безденежная Т. И. Психология старения. Путь к долголетию. – М. Феникс, 2004. – 427 с.
2. Бойчелюк В. Й., Черепехіна О. А. Геронтопсихологія : навч. пос. – К. : КНТ, 2014. – 436 с.
3. Вишнякова С. М. Профессиональное образование : словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика. – М. : НМЦ СПО, 1999. – 538 с.
4. Гуменникова Т. Р. Волонтерская деятельность студентов в университетах третьего поколения, как ресурс личностно ориентированного воспитания // Forming and qualitative development of modern educational systems: Materials digest of the Championship in Pedagogical science. (London, September 26 – October 01, 2013) / International Academy of Science and Higher Education. – London: IASHE, 2013. – P. 69-71

5. Давидова Валентина Дмитрівна. Неформальна освіта дорослих у навчальних гуртках Швеції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Давидова Валентина Дмитрівна ; [наук. кер. Лещенко Марія Петрівна] ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ : [Б. в.], 2008. – 20 с.

6. Науково-практичний коментар Закону України «Про вищу освіту» [текст] / А. В. Молдаван, Р. С. Кацавець, О. М. Хохленко, К. Р. Добкіна – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 368 с.

7. Стюарт-Гамільтон Я. Психология старения. – СПб. : Питер. 2002. – 398 с.

8. Безрукова В. С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога), 2000. – Режим доступа : <http://www.psyoffice.ru/slovar-s162.htm>.

9. Проект концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років. – Режим доступу : www.mon.gov.ua

10. www.facebook.com/TerritoriaDelovihLudei